

A könyv borítója: a Garmann-kötet látványvilágát követi az előadás látványvilága is.

Ebben az áttetsző és elképesztően sokrétű világban Dénes Emőke otthonosan mozog: színész és játékmester, karmester és muzikus egyszerre.

A tényeyni játéktér a végtelenbe tágul, a legapróbb részlet is „összelélegzik” az egészszel.

Ölbei Livia

KEZDETBEN VOLT A KERT

GARMANN NYARA

A norvég Stian Hole (gyerek)könyvében gyakorlatilag nem történik semmi, csak a végéhez közelít a nyár. De ez a „nem-történés” olyan mély, olyan intenzív, hogy ehhez fogható intenzitás talán csak Csehov drámáiban tapasztalható. A *Garmann nyarából* Magyarországon elsőként a szombathelyi Meseboltban készült intenzív, mély, csodálatos bemutató, amelynek világát Dénes Emőke működteti. Kelti életre. Ő a narrátor és ő (mozgatja) az összes szereplőt. Kinn is, benn is: Veres András rendezésében úgy egyensúlyoz végig az előadásban, mintha ég és föld között kifeszített kötélen járna. Eleganciája lenyűgöző. Karján a fekete nagynéni-retikülből mintha Csehov elveszett gyerekdarabja kerülne elő.

Hogy a gyerekeknek semmi szükségük a szépelgésre, a gügyögésre és a hazugságot generáló tündi-bünci giccse, nem új felfedezés. A gyerekek (már a 3-4 évesek is, nem csak az iskolába készülő 6 éves Garmann kortársai) a Mesebolt Bábszínház Stian Hole-előadásának fonalát az első pillanatban elkapják, és az utolsó pillanatig el sem engedik. Még akkor sem, ha esetleg csak néhány szálát képesek kihúzni maguknak ebből a fantasztikus gombolyagból. Pedig nincsenek itt nagy akciók, csak folytonos, elmélyült szöszmötölés egy olyan, eget és földet észrevétlenül összekapcsoló világban, ahol egyébként is minden mindennel összefügg (mint Csehovnál). Ez a szöszmötölés pedig maga az élet, amely a világ legtermészetesebb módján szimbolikus, sőt: transzcendens tartalmakkal telítődik (mint Csehovnál). A mozdulatlanság csupa mozgás, a látványos „nem-történés” csupa történés. A tárgyilagos tőmondatokból (alig néhány mondat maga a könyv is) sűrű, finom humorral átítatott költészet születik: az almafa göcsörtös ágai – mint „ég felé meredező, göcsörtös ujjak” – például anélkül kopírozódnak rá a nyárral néhány napra menetrendszerűen megérkező, az ősszel menetrendszerűen

elbúcsúzó bohózzati nagynéni figurájára, hogy egy pillanatra is kilógna a lóláb, hogy a didaxis tömjénfüstje érződne. Furcsamód – bár lehet, hogy törvénytiszteletűen – inkább a gyerekeket kísérő pedagógusok arcán suhan át néha a kétkedés árnyéka (természetesen tisztelet a kivételnek); mintha nem engednék magukhoz közel azt, ami a gyerekek számára egyrészt természetes, másrészt érdekesítő; a felnőtt nézőpont szerint viszont tabu. Hogy a kismadár meghal, és akkor el kell temetni; hogy az egyre apróbb nagynéni állán hosszú, fehér szőrszálak nőnek, hogy kézfejükön selyempapírvékony és ráncos a bőr, hogy a fogsor-protézist éjszakára pohár vízbe kell tenni; közben meg Garmann hiába rángatja, nem mozdulnak a tejfogai. Hogy a nagy körforgásban valami kezdődik, és valami épp elmúlik. Gurulós járókeret és gördeszka: gyerekség és öregség összeér. És hogy mindez milyen szép: mert igazi. (Nagyjából úgy – azon az elven –, mint a művész édesanyját ábrázoló Dürer-grafika.) Mintha az a jelen idejű pillanat tágulna ki a *Garmann nyarában* – a könyvben és az előadásban, nyár és ősz között –, amely a mesékben (akár a Propp-tipológia szerint) a főhős útnak indulását megelőzi. Garmann-nak ki kell lépnie a védett otthonból – vagyis a teljességet jelentő, különös nevű virágokban tobzódó kertből, vagyis a paradicsomból, amely Csehovnak is kedves, egyszerre valóságos és metaforikus helyszíne. A 6 éves Garmann világot fölmérő, magányos, okos, kíváncsi, érzékeny és elfogulatlan pillantása pedig nagyon hasonlít a világot fölmérő író okos, kíváncsi, érzékeny és elfogulatlan pillantására. Garmann figyel, kérdez. És a körülötte lévő felnőttek, csodák csodája, nem beszélnek mellé, hanem egyenrangú partnernek tekintik – válaszolnak neki. Ami nem mond ellent annak, hogy a szorongásaival és aggódásaival végső soron kinek-kinek egyedül kell megküzdnie. A zebrán először biztonsággal áthaladni egy

Az előadás sokrétű látványa sosem illusztrál: jelentésképző kapcsolatba lép a bravúros játékkal. Dénes Emőke finom, mindig tűpontosan érzékelhető metamorfózisok láncolatából építi föl ezt a „történet nélküli történetet”.

hatévesnek komoly fölkészülést igénylő, merész vállalkozás – akárcsak egy idős embernek fölkészülni a nagy átkelésre.

„A különleges grafikai megoldásaival, modern illusztrációs felfogásával is kitűnő képeskönyv nemcsak a gyerekek és a szülők, hanem a kritikusok elismerését is kivívta világszerte. Elnyerte a legmagasabb nemzetközi gyerekkönyv-díjakat: a norvég Brage-díjat (2006); a Bolognai Gyerekkönyv Fesztivál fődíját, (2007); a német ifjúságikönyvdíjat (2010)” – olvasható a *Garmann nyarát* 2012-ben megjelentető a Scolar Kiadó honlapján. Ma már mindhárom Garmann-kötet megvan magyarul (mindhármat más és más fordító jegyzi). Szó és kép elválaszthatatlan ebben a sorozatban: a szerző egyúttal az illusztrátor is. Illetve voltaképpen eldönthetetlen, hogy melyik volt előbb: a kép vagy a szó. Hogy a kép kíséri a szöveget – vagy a szöveg a képet. A Garmann-könyvek sajátos képregény-sorozattá kerekednek.

„*Stian Hole kompozícióiban minimális része van a manualitásnak, képeit saját bevallása szerint számítógépen generálja és manipulálja. Mindez semmit sem von le művészi értékükből. Amit egykor Max Ernst vagy Bálint Endre régi újságokból vágdosott össze, arra a ma képzőművésze az internetes 'magazinban' talál rá. Az elv változatlan: talált képek szabad, szubjektív és meglepő társítása. (...) Ha a fogalom a magyar művészettörténetben már nem lenne foglalt, leginkább szümmatálisnak lehetne nevezni eljárását. Így adódik, hogy minden részlet valószínűtlenül közel, képtelenül erősen van jelen: a kert nyugtalanító dzsungele vagy egy öreg arc pórusokig, szőrszálakig hatoló felszíne. Ebből fakad minden jelenet felfokozott intenzitása, ami a nézőben azt a benyomást kelti: a gyerek éles, hiperérzékeny tekintetével néz a világra. A képi technika tehát nem pusztán látványos stílusbűvészkedés, hanem a gyerek világ-nézete maga” – jellemzi Stian Hole világát Révész Emese művészettörténész (prae.hu).*

De hogyan jeleníthető meg ez a „világ-nézet” a bábszínpadon? A kérdés akkor is érvényes – sőt: talán akkor érvényes igazán –, ha evidenciának tekintjük, hogy a *Garmann nyara* „színpadra

termett”. A Mesebolt Bábszínháznak szerencséje van, mert az előadást szigorúan a könyv képi világa nyomán megtervező Boráros Szilárd és Stian Hole szemlélete, vagy inkább szellemisége nem áll távol egymástól. És ez azért is érdekes felfedezés, mert Boráros Szilárd azon tervezők közé tartozik, akik a legkülönbözőbb felkéréseknek eleget téve is képesek megőrizni a saját világuk összetéveszthetetlen jegyeit, akiknek bábjai-díszletei-kellékei a legkülönbözőbb előadásokban is fölismerhetők, még hozzá az önismétlés veszélye nélkül. Úgyhogy a Mesebolt Garmann-előadásában két egyedi, összetéveszthetetlen és fölismerhető vizuális világ találkozik egymással: Boráros Szilárd úgy teszi színpadra, úgy váltja háromdimenziósra – miközben a síkbábkokkal a „könyvhatást” is megtartja –, úgy alakítja mindenestül „borárosszilárdossá” Stian Hole világát, hogy az semmit nem veszít az eredetiségéből. (Nagyon távolról mintha a Mesebolt Bábszínház *Plázs – Hurrá, nyaralunk!* című bemutatójának frissessége köszönné vissza. Ez persze nyilván a tengerparti hangulatnak és bizonyos tárgyi megfeleléseknek is köszönhető. Jóleső az egybevetés.)

A szombathelyi *Garmann nyara*-előadás plakátján az a kép látható, amelyen Garmann derékig a vízben, nekünk háttal néz a hajóval együtt távolodó – egyre kisebbé váló, aztán az eget és földet összeolvastató horizonton továtűnő! – nagynénik után. Tejszőke kobakja, mint valami lámpás, két karján a két élénk színű úszógumi egyszerre idéz csillámló szitakötőt, pillangószárnyat (az izgalom pedig, ugye, Borghild néni szerint olyan, mintha pillangók röpködnének az ember hasában). És idéz tünékeny angyalszárnyakat is, amelyektől nemsokára meg kell szabadulnia: kezdődik az iskola.

Az előadás helyszíne a Mesebolt puha fészekként – vagy inkább most csendesen ringatózó hajóként – működő, tenyéryi kamaraterme. A játékerter szemben-karójában festett ég/tenger-kulissza zárja le. A térben kis fehér sziget, jobbra fából készült, fehérre festett támlás szék, a széken hegedűtök – mint a ritkán látott apa valóságos/metaforikus lakhelye, amely a könyvben szereplő színházi zenekari árkot tökéletesen és „teátrálisan” váltja ki. Elöl kicsi,

Garmann az egyetlen háromdimenziós báb az előadásban. Horizontja a néző horizontja: az ő érzékeivel tapasztaljuk, látjuk a környező világot.

A vég – az kezdet: a nénik a nyárral együtt eltűnnek abban a részben, ahol a tenger az éggel összeér, Garmann iskolatáskával a hátán búcsúzik. Bábfigurája él: testtartásában ott a magány, a melankólia, a kíváncsiság, a tűnődés. Fotók: Trifusz Ádám

támlátlan szék, rajta doboz: miniatűr, világot jelentő homokozó? Színpad? Ólomkatonáknak való csatater? Ez is, az is. Kis verébtetemnek temető. Finoman pereg a fehér homok, szól a madaras szélcseggő. A színpadi világ meghatározó eleme balra a sokfunkciós, kékre festett pult, amely folytonos mozdulatlanságban folytonos és bámulatos áttűnésekre, hullámmásra képes (mint a tenger): színházi paravánrendszer, konyha, szoba, színpad, hajó, kert, főlhúzható zenélő doboz (verkli), sokágú fa – amelynek karjain az elfordítható plexilapok hol láthatatlan tálcaként szolgálnak, hol virágba borulnak. Ebben a világban ceruzával megkondítható ütőhangszerekké válnak a fehér porceláncsészék. Köztük egyetlen üvegpopohár, benne sűrű és áttetsző, mélypiros ital: íme, az előadás áttetsző sűrűsége. Gyulai Csaba felvételről megszólaló, élőben ritmusjátékokkal, pohár-xilofonnal kiegészített zenéje nem díszítés: ráhangoló, dramaturgiai funkciója van. Dénes Emőke úgy tart állandó és intenzív kapcsolatot a közönséggel, hogy nem kell fölösleges és öncélú „interakcióba” csúsznia. (Gyönyörű például, amikor beleharap a mogyorótortába, megnyalja az ujját, viszi a tényért – és kihívóan, aprót villanó kajánsággal kipislant a nézőtérre.) A narrátor és a gyerekjáték méretű Garmann-baba folyton „irizál”. Ők ketten egy – és mégsem. Egy kicsit

olyan, mintha maga a kisfiú játszaná el nekünk a saját (báb)színházában a fekete retikülből elővarázsolt, lepkeszárnyú nagynéniket, anyát és apát, de még a rémisztően aranyos ikreket, Hannát és Johannát is: mind síkbábok, Garmann kivételével. Azért való bábszínpadra Garmann világa, mert benne minden részlet egyenrangú: minden élő ábrázolása tárgyyszerű, és minden tárgy eleven. Mindennek lelke van: a nagynénik ráncai például olyanok, mint a fák évgyűrűi.

Dénes Emőke magától értetődő, tettenérhetetlen, tárgyilagos és telített magabiztossággal uralja a terepet, tartja mozgásban ezt a gyönyörűen ringó hajót, zenélő dobozt és színházat az első perctől az utolsóig. Sőt: talán még azután is. Hiszen a könyv – és az előadás – úgy ér véget, hogy nem ér véget: „*A hatodik nyár gyorsan elrepült. (...) Tizenhárom óra múlva kezdődik az iskola. És Garmann nagyon izgul.*”

És mégis: Stian Hole könyvének és a Mesebolt előadásának mélyén ott húzódik a nyugalom és a biztonság tökesúlya.

(Rendezte: Veres András, Tervezte: Boráros Szilárd, Zene: Gyulai Csaba,

Játssza: Dénes Emőke, Mesebolt Bábszínház, Szombathely, 2016.)

IN THE BEGINNING, THERE WAS A GARDEN

The Mesebolt Puppet Theater of Szombathely presented a wonderfully intense premiere of the children's story, *Garmann's Summer*, by Norwegian author Stian Hol and performed by Emőke Dénes. She is not only the narrator, but also takes over every role. András Veres directs the performance as if balanced on a tightrope between heaven and earth. Its elegance is spellbinding. It is as if a lost children's piece by Chekhov were to pop out of grandma's black handbag. The excellent illustrated book has won the acclaim from children, their parents and critics worldwide. It has won the most prestigious children's book awards. In using the imagery of the book, Szilárd Boráros and Stian Hole's spirit and approach join perfectly. In the Mesebolt performance, two unique, unmistakable and recognizable visual worlds come together. Emőke Dénes' self-evident confidence dominates this imaginary world. In her performance it becomes a marvelously rocking ship, a music box, a magic theater, always in motion from the first minute to the last. The easy assurance of Stian Hole's book and the Mesebolt performance flow from her.